

Sooblikovanje individualiziranega načrta za študenta s posebnimi potrebami

Vanja Riccarda Kiswarday

*Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta
vanjariccarda.kiswarday@pef.upr.si*

Karmen Drljić

*Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta
karmen.drljic@pef.upr.si*

Priporočila za sooblikovanje individualiziranega načrta študenta s posebnimi potrebami so pripravljena za študente z vseh študijskih področij in stopenj študija.

Utemeljitev

Vključevanje v visokošolsko izobraževanje je za mladostnike prelomnica v samostojnosti, ki jo študenti poskušajo realizirati na več načinov, tudi tako, da se ekonomsko in psihosocialno poskušajo ločiti od primarne družine ter se opreti na lastne potenciale in vire moči. V visokoškolskem izobraževanju se spoštljivost ter s tem tesno povezana prepoznavanje ter upoštevanje izobraževalnih potreb, ki izhajajo iz posameznikovih posebnih potreb, odražajo že v sami politiki vodenja univerze, ki mora biti v sodobni družbi inkluzivno naravnana. Visokošolski zavod je zagotovo najprej dolžan oblikovati pravilnik, s katerim ureja položaj študentov s statusom študenta s posebnimi potrebami, nato pa mora biti njegovo delovanje usmerjeno v to, da se lahko te pravice v resnici tudi udejanjajo. Izkušnje kažejo, da znajo študenti s posebnimi potrebami v veliki meri dobro zagovarjati svoje potrebe po prilagoditvah, in sicer da bi lahko najučinkoviteje prejemali in izkazovali znanje, in jih je iz tega razloga treba vključiti v sooblikovanje individualiziranega študijskega načrta, v katerem se predlagajo prilagoditve visokošolskega študijskega procesa. Z zaključkom študija se za študente s posebnimi potrebami (izvzemši tiste, ki potrebujejo pomoč osebnega asistenta) zaključi tudi obdobje usmerjene podpore, ki jo študent potrebuje zaradi svojih posebnih potreb, zato je ključnega pomena, da ga skozi tutorsko pomoč in podporo ter posledično v procesu sooblikovanja individualiziranega študijskega načrta pomoči spodbudimo k samozagovorništvu ter izgrajevanju rezilientnosti in izvršilnih funkcij.

Uvod

Večina študentov s posebnimi potrebami (v nadaljevanju PP) je bila že med celotno (ali pa vsaj večino) vzgojno-izobraževalno vertikalo deležna dodatne strokovne pomoči in prilagoditev, zato v glavnem dobro poznajo svoje izobraževalne značilnosti in potrebe ter prilagoditve, ki jih potrebujejo, da bi lahko najučinkoviteje prejemali in izkazovali znanje. Izkušnje kažejo, da znajo v veliki meri dobro zagovarjati svoje potrebe po prilagoditvah in jih je iz tega razloga treba vključiti v sooblikovanje individualiziranega načrta, v katerem se predlagajo prilagoditve visokošolskega študijskega procesa. Vključevanje v visokošolsko izobraževanje pa je za mladostnike navadno tudi prelomnica v samostojnosti, s katero se študenti poskušajo soočiti na več načinov. Na tej prelomnici poteka osamosvojitve z ekonomskega in s psihosocialnega vidika, tako da se poskušajo ločiti od primarne družine ter se opreti na lastne potencialne in vire moči. Med študijem je zato treba zaznati širše potrebe študentov s PP v času njihovega osamosvajanja in jim poleg učnega vidika vključevanja pomagati tudi pri psihosocialnem prilagajanju na nove okoliščine ter pričakovanja okolja. Obenem jim je treba dati priložnost za celostno proaktivno sodelovanje v sooblikovanju procesa socialno-izobraževalnega vključevanja v visokošolsko okolje.

V procesu izgrajevanja kompetenc med študijem je namreč socialni vidik učenja pomemben, saj se študenti s PP pogosto počutijo odtujene od drugih. Pogosteje imajo lahko tudi nizko samopodobo, ki jo povezujemo z nižjim doživljanjem občutka lastne zmožnosti napredovanja ter razvijanja v osebnotnem in profesionalnem smislu. Prav zato je pomembno, da tudi v okviru visokošolskega izobraževanja oblikujemo vključujoče okolje. Tako okolje je možno zagotoviti, ko si prizadevamo za medsebojno sprejemanje ter posledično spoštovanje. Na tak način lahko študent doživlja pripadnost visokošolskemu okolju in pri tem svojih posebnih potreb ne zaznava kot oviro. Spoštovanje drugega oziroma spoštljivost je tudi ena izmed temeljnih inteligentnosti današnje družbe (Gardner 2006), za katero si moramo prizadevati prav vsi. Spoštljivost je lastnost, ki presega politično korektnost, ki le navzven daje vtis posameznikove spodobnosti in pogosto zahteva kritično presojo. V visokošolskem izobraževanju se spoštljivost ter s tem tesno povezani prepoznavanje, spoštovanje in upoštevanje izobraževalnih potreb, ki izhajajo iz posameznikovih posebnih potreb, odražajo že v sami politiki vodenja univerze. Celostno gledano lahko govorimo o štirih temeljnih stebrih za inkluzijo oseb s PP v visokošolskem prostoru, to so: (1) vodstvo univerze, (2) visokošolski učitelji in sodelavci ter strokovni delavci, (3) študenti in (4) študenti s PP. V nade-

ljevanju predstavljamo vsak posamezni steber oziroma pojasnujemo njegov prispevek k inkluziji. Prispevek omenjenih stebrov k inkluziji se namreč realizira skozi konkretne ukrepe in različne oblike podpore, kot sta zagotavljanje pravilnika, ki ureja pravice študentov s PP, in zagotavljanje priložnosti za aktivno sodelovanje študentov s PP ter pomoči in podpore le-tim v okviru univerze v obliki individualnega študijskega načrta (v nadaljevanju IŠN). Posebej je treba poudariti pomen zagotavljanja tutorstva študentom s PP, s katerim jim omogočimo podpirne socialne interakcije, ki se vzpostavijo med njimi in drugimi študenti v študijskih, obštudijskih ter prostočasnih dejavnostih, pa tudi podpirne interakcije s tutorji učitelji. Ključno je tudi prepoznavanje pomena samozagovornišva in rezilientnosti pri podpiranju študentov s PP. Osrednjega pomena je ravno spoznanje, da študenti s PP potrebujejo podporo, kadar jim zmanjka spretnosti in zmožnosti v okviru izvršilnih funkcij.

Cilji

- Predstaviti smernice za oblikovanje individualiziranega načrta za študente s PP,
- spodbuditi sodelovanje pri oblikovanju individualiziranega načrta med študentom s PP in visokošolskimi učitelji,
- spodbuditi samozagovornišvo študentov s PP,
- spodbuditi izgrajevanje rezilientnosti študentov s PP,
- opolnomočiti vse deležnike v procesu načrtovanja in izvajanja prilagoditev študija.

Vloga vodstva univerze pri udejanjanju inkluzije

Inkluzijo na ravni visokošolskega izobraževanja, v okviru katerega se vključevanja študentov s PP držijo mnogi predsodki, je možno realizirati le skozi jasno vizijo o inkluzivnem visokošolskem izobraževanju univerze. Ob tem mora biti razločno razmejeno razumevanje, da opredelitev pravic s pravilniki ne pomeni nujno tudi zagotavljanja enakih izobraževalnih možnosti. Posamezna univerza je zagotovo najprej dolžna oblikovati pravilnik, ki temelji na Zakonu za urejanje položaja študentov (2017) in Zakonu o visokem šolstvu (2012) ter s katerim nadalje ureja položaj študentov s statusom študenta s PP, nato pa mora biti njeno delovanje usmerjeno v to, da se lahko te pravice dejansko tudi udejanjajo. V slovenskem visokošolskem prostoru imajo sedaj že vse univerze oblikovane pravilnike, ki urejajo položaj študentov s PP. Univerza na Primorskem je zadnji »Pravilnik o študentih s posebnimi potrebami na Univerzi na Primorskem« posodobila leta 2019 ter ga uskladila z 69.a členom Zakona

o visokem šolstvu. Na ta pravilnik se pretežno sklicujemo v nadaljevanju besedila.

Študenti s posebnimi potrebami na Univerzi na Primorskem

Na Univerzi na Primorskem lahko študent, ki meni, da je upravičen do statusa študenta s PP, odda vlogo, o kateri nato odloča pristojna komisija Senata Univerze na Primorskem. Ta nato izda odločbo, s katero študentu – v primeru, da je do tega upravičen – dodeli status študenta s PP. V odločbi sicer niso opredeljene prilagoditve, ki naj bi jih študent potreboval pri študijskem procesu, prav tako niso opredeljene posebne potrebe, ki jih ima. Določeno pa je obdobje trajanja statusa – študentu se status namreč lahko dodeli za določeno omejeno obdobje ali pa za celotno obdobje trajanja študija (»Pravilnik o študentih s PP na Univerzi na Primorskem«; v nadaljevanju »Pravilnik«). Čeprav v odločbi niso navedene prilagoditve študijskega procesa, do katerih je lahko upravičen študent s statusom študenta s PP, jih »Pravilnik« (2019) določa. Nanašajo se na celoten študijski proces, in sicer na prilagojeno izvedbo predavanj in vaj, prilagoditve v načinu preverjanja in ocenjevanja znanja ter prilagoditve, ki jih študent potrebuje v knjižnici. V skladu z inkluzivno paradigmo so prilagoditve, ki jih študent potrebuje za uspešno vključenost v študijski proces, individualizirane glede na njegove potrebe. V ta namen je bil tudi oblikovan predlog možnih prilagoditev v skladu s specifičnimi izobraževalnimi potrebami določenih skupin posebnih potreb, kar je priloga k »Pravilniku« (o predlogih prilagoditev nekaj več v nadaljevanju besedila). »Pravilnik« (2019) poleg pravic študentov s PP predvideva tudi njihove dolžnosti in s tem neposredno nakazuje na pričakovano aktivno ter samozagovorniško vlogo študenta pri uresničevanju pravic, ki izhajajo iz statusa študenta s PP. V »Pravilniku« so bile ob zadnji spremembi dodane dolžnosti visokošolskega zavoda, ki jasno določajo, na kakšen način Univerza na Primorskem, in s tem njene članice, zagotavlja udejanjanje pravic iz »Pravilnika« (2019), ki naj ne bodo le »mrtva črka na papirju«. Da do tega ne bi prišlo, pa skrbijo tudi tutorji visokošolski učitelji. Ti imajo predvsem pomembno vlogo pri sooblikovanju individualnega študijskega načrta (v nadaljevanju IŠN), tj. individualiziran načrt prilagoditev, pomoči in podpore konkretnemu študentu s PP, ki je v obliki obrazca priložen k »Pravilniku« (2019). Ker je individualiziran program (s tem pa tudi IŠN v okviru visokošolskega izobraževanja) prepoznano in pomembno orodje inkluzivnega izobraževanja, s pomočjo katerega opredelimo značilnosti in posebne potrebe posameznika (torej tudi študenta) ter na podlagi tega načrtujemo prilagoditve učnega oziroma študijskega procesa, ga v nadaljevanju podrobneje predstavljamo. Pred tem pa se osredotočamo

še na vlogo tutorstva ter samozagovorništva študentov s PP, pozornost pa namenjamo tudi pomenu izvršilnih funkcij in rezilientnosti študentov.

Tutorstvo visokošolskih učiteljev in tutorstvo študentov

Tutorstvo pomeni zagotavljanje podpore in pomoči določeni osebi, v našem primeru so to študenti s PP, pri učenju in vključevanju v neko okolje in ga zato lahko že po njegovi definiciji opredelimo kot inkluzivno strategijo (Mitchell, 2014). Tutorstvo se lahko oblikuje na formalen ali neformalen način. Ne glede na način njegovega nastanka je izjemno dragocen njegov prispevek k doseganju večje uspešnosti pri izobraževanju in vključevanju študentov s PP v visokošolsko okolje.

V okviru tutorskega sodelovanja se med dvema osebama vzpostavi odnos medsebojnega zaupanja in spoštovanja – ta odnos je lahko med študentom s PP in drugim študentom ali visokošolskim učiteljem. Predvsem v primeru formalnega tutorstva je treba vnaprej predvideti način sodelovanja in uskladiti pričakovanja. Kadar je sprejet dogovor o načinu sodelovanja (na kakšen način poteka komunikacija, kolikokrat na teden oziroma mesec potekajo srečanja ipd.), sledi še dogovor o vsebini sodelovanja. To pomeni, da morata oba udeleženca razumeti namen svojega sodelovanja in pričakovanja, ki jih imata drug do drugega (ter slednja tudi jasno izraziti). Pomembno je tudi, da sta študent s PP in tutor visokošolski učitelj ali tutor študent v tem odnosu enakovredna partnerja, ki sprejemata odgovornost za svoje odločitve (Čačinovič Vogričnič 2008). Seveda lahko tutor svetuje, predlaga, pomaga artikulirati potrebe, a to ne pomeni, da je na drugi strani študent s PP pasiven prejemnik te podpore. Tutor in študent s PP tako delujeta skupaj in skupaj zasledujeta cilje, ki sta si jih zastavila na začetku. Študent s PP mora biti v tem odnosu spodbujen, da zagovarja svoje potrebe in si aktivno prizadeva za uresničevanje pravic, ki izhajajo iz statusa študenta s PP, ki ga je pridobil. Zagotovo pa si ne moremo zakrivati oči pred tem, da tutorstvo včasih za študenta s PP ne prinaša zgolj koristi. Zgodi se lahko, da je odnos med tutorjem in študentom s PP popolnoma netvoren; v takih primerih velja, da je bolje ne imeti tutorja kot imeti slabega. Biti dober tutor pomeni v okviru svojih zmožnosti pomagati drugemu, kadar si za to zaprošen, in si obenem prizadevati, da ne bi ustvarjali odnosa soodvisnosti. Pretirano zaščitniški odnos tutorja lahko študenta s PP le omeji pri razvijanju samozagovorniških spretnosti ter njihovi rabi.

Posebej pomembna je vloga tutorja učitelja, saj skupaj z njim študent s PP sooblikuje pomoč in podporo, ki je nato v obliki prilagoditev opredeljena v IŠN. Poleg tega tutor visokošolski učitelj skrbi, da so prilagoditve dejansko tudi spoštovane in upoštewane s strani visokošolskih učiteljev ter sodelavcev

v okviru predmeta, ki ga izvajajo. Nadalje je pomembno, da tutor visokošolski učitelj spremlja študenta s PP, se odziva na njegove pobude ter mu nudi pomoč in podporo, kadar je za to zaprosen, ali pa sam prepozna, da ju študent potrebuje. Ker so različni visokošolski učitelji različno usposobljeni za delo s študenti s PP, je naloga tutorja tudi ta, da nosilec predmetov svetuje pri izvajanju prilagoditev. To lahko predstavlja poseben izziv, kadar tutor visokošolski učitelj ni strokovnjak s področja vključevanja oseb s PP. Zato so na Univerzi na Primorskem letno organizirana izobraževanja za tutorje visokošolske učitelje in študente, v okviru katerih so podane temeljne smernice za delo s študenti s PP. Tovrstna izobraževanja so se izkazala kot priložnost za usmerjeno diskusijo o inkluziji študentov s PP. Obenem pa so zaradi različnih okoliščin, ki v okviru različnih študijskih programov terjajo specifične prilagoditve, postala namenjena tudi izmenjavi dobrih praks in iskanju novih, tudi inovativnih rešitev. Sploh v okviru izzivov, ki so se nam zastavili v okviru študija na daljavo zaradi epidemije covid-19, se je srečevanje, fokusirano na specifične potrebe študentov s PP, izkazalo kot dragocen prispevek k podpori študentov in (tutorjev) visokošolskih učiteljev. Izredno pomemben pa je bil v tem času tudi prispevek Društva študentov invalidov Slovenije, ki je okviru projekta Prava smer za študente s PP nudilo podporo in svetovanje o prilagoditvah študija na daljavo. Vsa gradiva so zainteresiranim dostopna na spletni strani društva: <http://www.dsis-drustvo.si/podpora-visokosolskim-uciteljem/>.

Vloga študentov s statusom študenta s posebnimi potrebami in njihovega samozagovorništva

Koncept samozagovorništva izhaja iz perspektive moči, to je zavedanja, da so posebne potrebe le en vidik življenja posameznika, ki ima poleg posebnih potreb tudi različne potenciale. Potencial posameznika se izraža tudi v njegovi zmožnosti samozagovarjanja ter uveljavljanja svoje identitete in interesov kot tudi identitete ter interesov širše skupine, s katero si deli prizadevanje za prepoznavanje posebnih potreb in pravic, ki jih je posledično deležen. Da bi to dosegel, mora najprej razumeti svoje posebne potrebe in potrebe, ki iz teh izhajajo. Zavedati se mora svojih prednosti, a tudi šibkosti, ter do njih oblikovati realističen odnos, ki mu nadalje pomaga delovati tvorno v različnih okoljih, v katerih se srečuje z izzivi. Vedeti mora, kaj potrebuje, da lahko uresniči svoje potenciale in zmanjša vpliv ovir na svoje napredovanje. Razumeti mora, da se mora najprej sam zavedati pomena zavzemanja zase in za svoje pravice, saj bo lahko le tako z drugimi vzpostavil enakovreden odnos. A pri tem mora paziti, da pri izražanju potreb po prilagoditvah ni vsiljiv, temveč o njih komunicira na odločen način (Stuntzner in Hartley 2015; Test idr.

2005). Slednje je ključno predvsem v procesu pridobivanja statusa študenta s PP kot tudi potem, ko mora svoje izobraževalne potrebe artikulirati v okviru individualiziranega načrta pomoči in podpore.

Študent lahko svoje samozagovorniške spretnosti uporabi tudi pri oblikovanju IŠN, ko v varnem okolju sodelovanja s tutorjem visokošolskim učiteljem ubesedi svoje potrebe po prilagoditvah, ki jih bo moral zagovarjati v neposredni komunikaciji s posameznimi visokošolskimi učitelji in z njihovimi sodelavci. Obenem to zanj predstavlja tudi priložnost za izgrajevanje rezilientnosti, saj ga različne situacije med študijem postavijo pred dejstvo, da se mora z izzivi aktivno soočiti in poiskati rešitve. Z zaključkom študija se za marsikaterega študenta s PP (izvzemši tiste, ki potrebujejo pomoč osebnega asistenta) zaključi tudi obdobje usmerjene podpore, ki jo potrebuje zaradi svojih posebnih potreb. Zato je ključnega pomena, da ga skozi tutorsko pomoč in podporo ter posledično v procesu sooblikovanja IŠN spodbudimo k samozagovorništvu ter izgrajevanju rezilientnosti in izvršilnih funkcij. Naj na tem mestu kot primer dobre prakse omenimo projekt, ki je usmerjen v povečevanje socialne vključenosti mladih s PP in je lahko v veliko pomoč ter podporo tudi študentom s PP. To je projekt Prehod mladih s posebnimi potrebami na trg dela, ki se je v Sloveniji pričel izvajati leta 2018 in je dobro, da so z njim seznanjeni tudi tutorji. Projekt je namenjen mladim s PP, ki zaključujejo različne ravni izobraževanja, in si prizadeva oblikovati enotno podporno okolje kot vmesnik med vzgojno-izobraževalnim sistemom ter trgom dela za opolnomočen vstop mladih s PP v sistem zaposlovanja (Destovnik, Dolinšek in Zovko Stele 2018). Da ne bo uspešen zgolj študij, temveč tudi prehod na trg dela, je treba posebno pozornost nameniti tudi rezilientnosti študentov s PP.

Pomen rezilientnosti študentov s posebnimi potrebami

Rezilientnost je koncept, ki ga oblikujejo dinamične interakcije med posameznikom in okoljem ter se kaže kot posameznikov tvoren odziv na zanj zahtevne, težke ali neugodne okoliščine (Beltman, Mansfield in Price 2011). Rezilientnost deluje kot mehanizem, ki aktivira posameznikovo naravnost in kompetence, s pomočjo katerih se lahko prilagodi, preseže oziroma obvladuje določene težke okoliščine. Modeli rezilientnosti izpostavljajo individualne (inter- in intrapersonalna kompetentnost) in kontekstualne dejavnike (profesionalne kompetence in ekosistemske značilnosti), ki prispevajo k izgrajevanju rezilientnosti študentov (Henderson in Milstein 2003).

Izgrajevanje rezilientnosti je pomembno, saj se mora študent konfrontirati z različnimi izzivi (Kiswarday in Drljić 2015). Ti zajemajo odkrivanje od-

govornosti samostojnega življenja in samostojnega vključevanja v različne (nove) mikrosisteme, spoprijemanje s študijskimi obveznostmi, do katerih večina študentov s PP prvič pristopa povsem samostojno (brez podpore staršev in šolske svetovalne službe, pogosto tudi brez vnaprej pripravljenih prilagoditev), pomemben in nemalokrat stresen izziv je tudi komunikacija z visokošolskimi učitelji, ki imajo lahko s študentovimi posebnimi potrebami in zmožnostmi različne izkušnje oziroma imajo do njih različna stališča. Zelo pomembna je tudi zmožnost kakovostne vključitve oziroma inkluzije v običajno študentsko življenje, ki zajema tudi interesne, prostočasne in druge družbene vidike vsakdanjega življenja. Pogosto študenti s PP ne želijo izstopati oziroma pokazati svojih ranljivih področij, kar je po eni strani dobro, saj svoje funkcionalne in prilagoditvene zmožnosti privedejo do maksimuma (tudi na področjih svojih ovir, motenj, primanjkljajev), po drugi strani pa to predstavlja tudi veliko oviro, lahko tudi nevarnost, saj lahko okolje v primeru izbruha in stopnjevanja težav (npr. popolna nezmožnost znati se, izpad zaradi senzorne preobremenjenosti (angl. *meltdown*), epileptični napad ipd.) ne zna pravilno odreagirati, se prestraši in lahko posledično še bolj izključi posameznika. Izgrajevanje rezilientnosti pri posamezniku pomeni tudi izgradnjo pozitivne samopodobe in zadovoljstva s samim seboj ob dobrem poznavanju svojih meja ter šibkosti in svojih potencialov ter zmožnosti, sprejemanje realnosti (lastne in okoljske), učenje varnega vključevanja v različne sisteme, kar vključuje tudi samozagovornišvo, iskanje virov pomoči in podpore, proaktivnost pri organizaciji in prilagajanju okolja, razvijanje novih kompetenc za učinkovito obvladovanje novih situacij, razvijanje izvršilnih funkcij pa tudi spodbujanje povečevanja inkluzivnosti okolja.

Izvršilne funkcije študentov s posebnimi potrebami

Poudarek namenjamo še izvršilnim funkcijam in učinkovitim tehnikam učenja, saj je največji delež študentov s PP povezan z nevrolško pogojenimi različnostmi na področju slušno-vizualnih procesov, ki vplivajo na motnje branja, pisanja in računanja, ki se izkazujejo kljub visokim (ali celo nadpovprečnim) intelektualnim sposobnostim. Glede na statistiko izdanih odločb v osnovni oziroma srednji šoli je delež teh učencev oziroma dijakov skoraj 50-odstoten. Ker tako pogojene učne težave vztrajajo in jih je mogoče le obvladovati z ustreznimi in učinkovitimi tehnikami učenja, lahko z gotovostjo računamo na študente, ki se soočajo s tovrstnimi težavami pri usvajanju znanja. Tali Heiman in Karin Precel (2003) potrjujeta, da se specifične učne težave na akademskih področjih nadaljujejo tudi v času visokošolskega izobraževanja. Trdita, da lahko ustrezne strategije in veščine tem študentom po-

magajo pri uspešnejšem soočanju z akademskimi nalogami, zmanjševanju stresa in boljši uporabi razpoložljive socialne podpore. Med študenti lahko obstajajo precejšnje razlike v preteklih izkušnjah glede soudeležbe in sploh uresničevanja individualiziranega načrta. Vikki Anderson in Sue Onens (2012) ugotavljata tudi, da so kljub pozitivnemu prispevku k tranziciji s strani učiteljev premalo poudarjene razlike med učenjem v okviru osnovne oziroma srednje šole in v okviru visokošolske ustanove, zato številni študenti s PP najverjetneje resnično potrebujejo vsaj začetno pomoč tutorjev visokošolskih učiteljev in študentov, da bi zmogli uspešno in učinkovito zastaviti študijski proces. Izkaže se, da ima večina študentov z disleksijo oziroma primanjkljaji na posameznih področjih učenja med drugim tudi težave z avtomatizacijo, ki je končni rezultat proceduralnega učenja (Nicolson idr. 2010). Zelo pogosto se težave kažejo tudi na področju izvršilnih spretnosti, katerih razvoj pa je potreben in dobrodošel za vsakega študenta. Tekom izvajanja predmetov, povezanih z inkluzijo otrok in mladostnikov s PP, izpostavimo tudi pomen izvršilnih funkcij, kjer se vedno znova izkaže, da večina študentov opaža lastne šibkosti na tem področju. Izvršilne funkcije, ki so tesno povezane s samostojnim vodenjem študijskega procesa, njihova razvitost pa je pomembna in aktualna tako za študente s PP kot za tiste brez njih, v nadaljevanju na kratko predstavljamo.

Izvršilne funkcije so odgovorne za zmožnost namenskega, organiziranega, strateškega, v cilj usmerjenega delovanja (McCloskey idr. 2009). So kognitivne zmogljivosti, ki so potrebne za usmerjanje posameznikovega delovanja v okviru njegovega lastnega doživljanja okoliščin, čustvovanja, misli in dejanj, kar Denckla (2007) opredeli kot sistem nadzora vedenja – v primeru dobro razvitih izvršilnih funkcij se posameznik na nek dražljaj oziroma v določeni situaciji ne odzove samodejno in nepremišljeno, ampak aktivira določene strategije, na osnovi katerih se odzove z vedenjem, ki vodi v boljši izid (Tuckman 2009). Izvršilne funkcije se aktivirajo v frontalnem režnju možganov in omogočajo samoregulacijo na poti do doseganja ciljev (Barkley 2012) – to pomeni, da so potrebne za ustrezno in smiselno izbiro (prednostnih) ciljev, za ustvarjanje, uresničevanje korakov ter vztrajanje za uresničitev le-teh. Peg Dawson in Guare (2012) opredeljujeta enajst dimenzij izvršilnih funkcij: zaviranje odzivanja, delovni spomin, čustveni nadzor, ohranjanje pozornosti, začenjanje z aktivnostjo, načrtovanje in postavljanje prioritet, organizacijo, upravljanje s časom, prožnost, metakognicijo in v cilj usmerjeno vztrajanje. Raziskave kažejo, da imajo posamezniki (torej tudi študenti) s specifičnimi učnimi težavami in težavami na področju pozornosti pogosto težave z organizacijo, s postavljanjem prioritet tako v povezavi s cilji kot z informacijami

in z iskanjem ključnih poudarkov ter tem (Meltzer in Krishnan 2007). Tako se pogosto zgodi, da imajo študenti občutek prenasíčenosti in neobvladovanja študijskega gradiva, zato pogosto prenehajo, kljub temu da so v študij vložili veliko truda in dela ter dosegli že velik delež pričakovanih rezultatov. Prav tako težko prehajajo med različnimi temami in pristopi – zaradi tega je za posameznike s specifičnimi učnimi težavami visokošolski sistem izobraževanja bistveno lažji in obvladljivejši od srednješolskega, ko je potrebno konstantno začenjanje in prehajanje med različnimi predmeti ter dejavnostmi (Meltzer in Krishnan 2007). Miyake idr. (2000) zato izpostavljajo tri pomembna področja izvršilnih funkcij, in sicer: preklapljanje med mentalnimi nalogami, posodabljanje in spremljanje informacij ter zaviranje premočnih odzivov. Khan in Rasheed (2019) zato poudarjata, da sta tako vloga tutorja visokošolskega učitelja kot visokošolskega učitelja na posameznem predmetnem področju lahko zelo podporni, ko izpostavljata učne strategije ter strategije upravljanja z viri in kognitivne strategije, ki pomembno vplivajo na metakognitivno zavedanje študenta in njegove učne navade. Te in še številne druge raziskave dajejo pomembno vlogo in vrednost IŠN pomoči ter podpore.

Individualizirani študijski načrt pomoči in podpore ter njegov pomen za študente s posebnimi potrebami

Individualizirani program je pomemben dokument, ki v rokah študenta dobi nov pomen. Je z zakonodajo dodeljena pravica vsakega otroka in mladostnika, ki je z odločbo usmerjen v različne programe vzgoje in izobraževanja (Galeša 1995). Glede na posameznikove potrebe opredeljuje ustrezne pogoje za posameznikov vzgojno-izobraževalni proces (Opara 2005). Vanja Kiswarday (2018) izpostavlja dve dimenziji individualiziranega programa, in sicer formalno (zakonodajno) ter proceduralno. Glede na prvo se je treba zavedati pravne oziroma zakonodajne podlage individualiziranega programa. Za otroke in mladostnike s PP je v času osnovnošolskega ter srednješolskega izobraževanja individualizirani program za izvajalce izobraževanja zakonodajno zavezujoč dokument, ki ga je treba pripraviti glede na odločbo, ki jo izda Zavod za šolstvo na podlagi Zakona o usmerjanju otrok s PP (ZUOPP-1). Izvira iz ustavne pravice posameznika do kakovostne vzgoje in izobraževanja ter opredeljuje pogoje (prilagoditve okolja, pomoč, podporo), ki bodo posamezniku omogočali optimalne možnosti za učenje, napredovanje in vsestranski razvoj. Druga je procesna dimenzija individualiziranega programa – ta mora biti živ dokument, ker se spreminjajo tako okoliščine učenja (razvoj izobraževalne znanosti in tehnologije, pripomočkov, prilagoditev) kot tudi učenec sam, ki z učenjem specifičnih strategij uspešno obvladuje določene ovire,

motnje in primanjkljaje, se pa z razvojem vedno znova znajde pred novimi zahtevami in izzivi, za katere potrebuje nove strategije in orodja. Večina študentov s PP je v procesu šolanja že imela individualiziran program pomoči in podpore, zato v nadaljevanju kratko predstavljamo ključne sestavine individualiziranega programa, ki je temeljni dokument za udejanjanje inkluzije na ravni osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja. Vse predstavljene sestavine se lahko v veliki meri smiselno vključi tudi v okvir IŠN pomoči za študente s PP na ravni visokošolskega izobraževanja.

Snovalci individualiziranega programa (učitelji, posameznik s PP in starši) morajo biti aktivno usmerjeni v zmanjševanje odkritih ovir v učnem okolju, v zagotavljanje podpirne in prilagojene (sodobne) tehnologije za povečevanje učne dostopnosti, v izgradnjo sistemov pomoči in podpore ter v spodbujanje razvoja zmožnosti in interesov posameznika (Kiswarday 2018). Individualizirani program mora zajemati načrt strategij in ciljev s področja akademskega razvoja pa tudi cilje, ki izboljšujejo socialno vpetost in dobro počutje posameznika. Zajemati mora cilje in odgovornosti vseh, ki zagotavljajo dostopnost in inkluzivnost. Vključevati mora perspektivo posameznikov prihodnosti ter razvijati strategije za obvladovanje šibkosti, večšine samostojnosti in prilagoditvene spretnosti za uspešnejši horizontalni ter vertikalni prehod. Kaj mora vsebovati individualizirani program za učence in dijakе, jasno določa 36. člen Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011).

V kolikor je tekom osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja otrok oziroma mladostnik s PP aktivno vključen v proces načrtovanja, udejanjanja ter evalvacije svojega individualiziranega programa, bo dobro poznal strategije, ki mu omogočajo optimalno učno učinkovitost. Z njihovo uporabo bo zmožel bodisi preseči ali kompenzirati motnje in primanjkljaje, ki ga ovirajo pri učenju, ali pa bo vedel, kako je treba prilagoditi okolje in zagotoviti pripomočke, ki mu omogočajo optimalne učne pogoje in učinkovitost. Kot študent bo znal v okviru visokošolskega izobraževanja samostojno zagovarjati svoje značilnosti in potrebe, predlagati načrt individualizacije študijskega procesa ter skupaj s tutorjem visokošolskim učiteljem in/ali z visokošolskim učiteljem reflektirati specifične posameznega predmeta in poiskati ustrezne rešitve.

Na Univerzi na Primorskem smo za podporo pri načrtovanju prilagoditev študija za študente s PP pripravili obrazec »Individualizirani študijski načrt za študenta s posebnimi potrebami« (Univerza na Primorskem b. l.). Študent, ki je po »Pravilniku o študentih s posebnimi potrebami na Univerzi na Primorskem« prejel odločbo o pridobitvi statusa študenta s PP, preko referata fakul-

Za izpitna obdobja v študijskem letu					
Prvi sklop: Splošni podatki (izpolni študent)					
Ime in priimek študenta:			Rojstni datum:		
Študijski program:			Leto vpisa na študijski program:		
			V tekočem študijskem letu vpisan/a v:		letnik
Datum in številka odločbe komisije:					
Obdobje, za katero se študentu dodeli ta status:					
☐ Določeno obdobje od / do: _____ ☐ Celotno trajanje študija					
Kratka opredelitev primanjkljaja, ovire oziroma motnje študenta (npr. primanjkljaji na posameznih področjih učenja, avtistične motnje ipd.):					
Datum izdaje individualiziranega načrta:					
Ime in priimek tutorja – učitelja:			E-naslov:		
Drugi sklop: Predlogi študenta (izpolni študent)					
1. Na kratko opišite primanjkljaja ovire oz. motnje, ki jih doživljate pri svojem vključevanju v študijski proces in pri opravljanju študijskih obveznosti:					

Slika 1 Prva stran IŠN zajema osnovne podatke o študentu, programu in odločbi, na osnovi katere so osnovane prilagoditve

tete dobi kontakt tutorja visokošolskega učitelja, s katerim pripravita predlog IŠN, v katerem so navedene potrebe in predlagane prilagoditve študijskega procesa.

V prvem sklopu (slika 1) študent izpolni osnovne podatke, ki obsegajo osebne podatke, podatke o študiju in podatke o pridobitvi statusa študenta

2. Na osnovi prejšnjega individualiziranega načrta, če ste ga imeli, sicer pa glede na svoje pretekle izkušnje in uporabe prilagoditev, ki so vam omogočale kakovostnejše in hitrejše učenje, razmislite in zapišite:

- kakšne prilagoditve potrebujete ter
- kako pogosto in v katerih okoliščinah jih potrebujete.

V Prilogi 1 in 2 so navedene prilagoditve iz Pravilnika UP za študente s posebnimi potrebami, ki so vam pri razmisleku lahko v pomoč.

3. Pomoč in podpora vam bova tutor – učitelj in tutor – študent vedno pripravljena zagotoviti. Gotovo se vsega ne da predvideti, če pa že sedaj veste, kdaj oz. kako bi vam lahko bili v oporo pri študiju, napišite že zdaj.

Pomoč in podpora tutorja – učitelja	
Pomoč in podpora tutorja študenta (ime in kontakt tutorja študenta, če je že znan)	

Tretji sklop: Opredelitev prilagoditev po posameznih področjih (izpolni tutor –učitelj)

Na kratko navedite oz. povzemite, katere prilagoditve študijskega programa potrebuje študent glede na njegove predloge.

1. Prilagoditve pri izvedbi predavanj in vaj
2. Prilagoditve v načinu preverjanja in ocenjevanja znanja
3. Prilagoditve pri opravljanju nastopov ali hospitacij
4. Prilagoditve pri opravljanju praktičnega usposabljanja

Slika 2 Študentov opis potreb in predlog prilagoditev v okviru IŠN pomoči in podpore študentom s PP

s PP. Pomembno je, da študent kratko opredeli in predstavi naravo svojih značilnosti ter potreb, zaradi katerih mu je bil dodeljen status.

V drugem sklopu (slika 2) študent najprej opiše specifike primanjkljajev,

Četrti sklop: Način sporočanja o prilagoditvah in končna refleksija (izpolni študent)

1. Izpolnite seznam nosilcev predmetov v letniku študijskega programa, v katerega ste vpisani.

Ime predmeta	Nosilec predmeta	e-naslov nosilca

2. Na kakšen način želite, da se z vsebino individualiziranega načrta seznani vse nosilce predmetov (tako predvideva 10. člen Pravilnika o študentih s posebnimi potrebami na UP):

☐ Samostojno bom komuniciral z nosilci predmetov ter se z njimi vnaprej in pravočasno dogovarjal o prilagoditvah, zapisanih v individualiziranem načrtu.

☐ Želim, da o prilagoditvah, zapisanih v individualiziranem programu učitelje obvesti tutor – učitelj.

3. Ali želite, da so z vsebino individualiziranega načrta seznanjeni vsi nosilci predmetov:

☐ Da, želim.

☐ Ne, želim, da so seznanjeni le tisti nosilci predmetov, kjer potrebujem prilagoditev. Navedite imena le-teh nosilcev:

Slika 3 Zapis prilagoditev in predmetov, pri katerih so potrebne prilagoditve

ovir ali motenj ter okoliščin, v katerih potrebuje prilagoditve, nato pa poda predlog prilagoditev, ki bi mu omogočale čim večjo študijsko uspešnost in učinkovitost. Pri tem si pomaga s seznamom prilagoditev, ki so razvidne iz »Pravilnika za študente s posebnimi potrebami na Univerzi na Primorskem«.

V tretjem sklopu (slika 3) na osnovi študentovega predloga in pogovora z njim ter na osnovi »Pravilnika« prilagoditve opredeli še visokošolski učitelj tutor, in sicer glede na potrebe, ki so se izkazale v okviru procesa soustvarjanja IŠN.

V četrtem sklopu (slika 4) študent napiše, pri katerih predmetih potrebuje prilagoditve in kateri profesorji naj bodo o tem obveščeni. Študent in tutor vi-

4. Refleksija evalvacija upoštevanja prilagoditev, zapisanih v individualiziranem načrtu
(izpolni študent)

Prosim vas, da **ob koncu študijskega leta** izpolnite anketni vprašalnik, katerega namen je skupaj z vami evalvirati vašo izkušnjo z upoštevanjem prilagoditev, ki so bile določene z individualiziranim načrtom v preteklem letu. S podano povratno informacijo, nam boste proaktivno pomagali izboljšati pogoje za študij študentov s posebnimi potrebami.

Anketni vprašalnik je anonimen in dostopen na naslednji spletni strani:

<https://www.1ka.si/a/221361>

Kraj in datum: _____

Podpis študenta: _____

Podpis tutorja – učitelja: _____

Izpolnjeni obrazec individualiziranega načrta **tutor – učitelj posreduje referatu članice UP**. Le-ta potrdi njegovo **istovetnost z žigom članice**. Eno ožigosano kopijo da študentu s posebnimi potrebami, drugo pa vložil v osebno mapo študenta.

Predlagamo, da prvo informacijo o individualiziranem načrtu visokošolskim učiteljem in visokošolskim sodelavcem posreduje tutor – učitelj. V nadaljevanju pa je zaželeno, da skuša študent vzpostaviti in ohranjati komunikacijo z le-timi.

Slika 4 Sporočanje o prilagoditvah in končna refleksija

sokošolski učitelj se tudi dogovorita o tem, ali tutor obvesti izvajalce predmetov ali jih o IŠN želi obvestiti študent sam. Tudi v primeru, ko obvestilo o IŠN in prilagoditvah, ki jih potrebuje študent s PP, pošlje tutor visokošolski učitelj, je pomembno, da se tutor s študentom dogovori o pomenu študentovega osebnega kontakta z izvajalcem predmeta. Ta kontakt je potreben, da se po potrebi še specifičnejše opredelijo prilagoditve v okviru posameznega predmeta. Na koncu IŠN je še prostor za evalvacijo in refleksijo, kar je pomembna osnova za nadaljnjo modifikacijo prilagoditev. IŠN se običajno evalvira vsak semester, saj se takrat spremeni predmetnik študija in je o posebnih potrebah študenta treba obvestiti nove izvajalce predmetov. Prav tako so študenti naprošeni, da izpolnijo anonimno spletno anketo, ki nam bo v pomoč pri izboljšanju študijskih pogojev za vse študente s PP.

Prilagoditve študijskega procesa

Na Univerzi na Primorskem je k IŠN podpore za študenta s PP predvidena tudi priloga, v kateri so navedeni primeri prilagoditev študijskega procesa. Namen omenjene priloge je pomagati tutorjem visokošolskim učiteljem, ki

INDIVIDUALIZIRAN ŠTUDIJSKI NAČRT ZA ŠTUDENTA S POSEBNIMI POTREBAMI

PRILOGE:

PRILOGA 1: Primeri prilagoditev študijskega procesa

V priloženih tabelah so smernice, ki so vam lahko v pomoč pri opredelitvi prilagoditev. Na osnovi prejšnjega Individualiziranega načrta, če ste ga imeli, sicer pa glede na svoje pretekle izkušnje in uporabe prilagoditev, ki so vam omogočale kakovostnejše in hitrejše učenje razmislite in v obrazec za Individualiziran načrt zapišite kakšne prilagoditve potrebujete, kako pogosto in v katerih okoliščinah.

1. Prilagoditve pri izvedbi predavanj in vaj	vedno	občasno	nikoli
Prilagoditev časa, organizacije: - Uporaba posebnih pripomočkov, kot je računalnik. - Možnost posredovanja pisnih izdelkov v elektronski obliki. - Opravljanje določenih študijskih obveznosti v paru s študentom, ki nima statusa študenta s posebnimi potrebami. - Možnost opravljanja določenih nalog in vaj doma.			
Prilagoditev prostora:			
Zagotovitev posebne opreme oz. pripomočkov:			
Prilagoditev gradiv:			
Pomoč druge osebe:			
Drugo:			

2. Prilagoditve v načinu preverjanja in ocenjevanja znanja	vedno	občasno	nikoli
Prilagoditev časa (podaljšanje, v več delih): - Podaljšanje časa opravljanja ustnega oziroma pisnega izpita. - Možnost opravljanja izpitov izven izpitnega obdobja in opravljanje izpitov po delih.			
Prilagoditev prostora oz. poseben prostor:			
Zagotovitev posebne opreme oz. pripomočkov: - Opravljanje izpita s pomočjo računalnika in uporaba posebnih pripomočkov.			
Prilagoditev izpitne pole pri pisnem izpitu:			
Možnost spremembe oblike izpita: - Sprememba načina preverjanja in ocenjevanja znanja.			

1/4

Slika 5 Priloga k individualiziranemu programu – preglednica predlaganih prilagoditev

nimajo predhodnih znanj s področja inkluzije, pri načrtovanju prilagoditev študijskega procesa za študente s PP. Ker IŠN sooblikujejo študenti s PP, je seznam možnih prilagoditev namenjen tudi njim. Čeprav se predvideva, da študent iz izkušenj (Čačinovič Vogrinčič 2008) običajno pozna prilagoditve, ki so zanj ustrezne in pomembne, se s pomočjo seznama možnih prilagoditev lažje usmerja k prilagoditvam, ki jih lahko predlaga in so možne na Univerzi

INDIVIDUALIZIRAN ŠTUDIJSKI NAČRT ZA ŠTUDENTA S POSEBNIMI POTREBAMI			
Drugo: - Možnost prilagoditve izpitnega roka v primeru poslabšanja zdravstvenega stanja.			
3. Prilagoditve pri opravljanju integrirane prakse / hospitacij / nastopov	vedno	občasno	nikoli
- Možnost sodelovanja z asistentom pri opravljanju nastopa - Možnost opravljanja hospitacij / nastopa v manjši skupini - Možnost oddaje poročila o hospitaciji / nastopu v dogovorjeno podaljšanem času.			
Drugo:			
4. Prilagoditve pri opravljanju praktičnega usposabljanja	vedno	občasno	nikoli
Strnjena praksa: - Možnost opravljanja strnjene prakse po delih, v daljšem časovnem obdobju, tudi v času počitnic. - Prilagoditev rokov za oddajo poročila o praksi.			
Drugo:			

Slika 6 Primer izpisa možnih prilagoditev po »Pravilniku o študentih s posebnimi potrebami na Univerzi na Primorskem«

na Primorskem. Poleg tega lahko z njihovo pomočjo tudi sam navede različne prilagoditve, ki so se do zdaj izkazale kot zanj učinkovite. Priloga s seznamom možnih prilagoditev je tako živ dokument, ki ga je mogoče dopolnjevati. To lahko naredi bodisi tutor visokošolski učitelj bodisi študent s PP, ki je na tak način tudi spodbujen k udeležanju veščin samozagovornosti.

Preden tutor visokošolski učitelj povabi študenta s PP na uvodni pogovor, le-tega zaprosi, da izpolni preglednico, v kateri navede prilagoditve, ki jih potrebuje pri predavanjih in vajah, preverjanju ter ocenjevanju znanja in na praktičnem usposabljanju. Študenti s PP, ki obiskujejo Pedagoško fakulteto Univerze na Primorskem, pa lahko navedejo, ali prilagoditve potrebujejo tudi na integrirani praksi oziroma hospitacijah. Za tutorja visokošolskega

učitelja je pomembna tudi informacija o tem, kako pogosto študent potrebuje prilagoditve – vedno, občasno ali nikoli (slika 5), kar smiselno upošteva pri sooblikovanju IŠN. Izpolnjevanje preglednice pred uvodnim srečanjem je pomembno, ker se lahko študent z njeno pomočjo pripravi na pogovor s tutorjem visokošolskim učiteljem; tako je njuno srečanje lahko konstruktivno, saj je ciljno usmerjeno v srž obravnavanega problema.

Študent se v zvezi s prilagoditvami odloča na podlagi že ponujenih možnosti, ki so zapisane v preglednici (sliki 4 in 5), ali med prilagoditvami, zapisanimi na seznamu prilagoditev, ki so usklajene s »Pravilnikom o študentih s posebnimi potrebami na Univerzi na Primorskem« (slika 6).

Prilagoditve pri izvedbi predavanj, vaj in praktičnega usposabljanja, ki so predvidene po »Pravilniku«, se nanašajo na vnaprejšnjo objavo gradiv, ki jih predavatelj pripravi za vaje ali predavanja. Po potrebi so ta gradiva oblikovana tako, da jih je mogoče spremeniti v elektronsko ali avdioobliko. Sicer pa je najpogostejša prilagoditev uporaba povečanega tiska in študentu prilagojene oblike pisave. Študentu, ki težko sledi predavanjem in ima težave z delanjem zapisnikov, je lahko omogočeno snemanje predavanj, kar mora biti seveda vnaprej usklajeno z izvajalcem študijskega procesa, ki se mora s snemanjem predavanj strinjati. Študenti s PP lahko med predavanji uporabljajo posebne pripomočke, čeprav po drugi strani dandanes rabe prenosnega računalnika med predavanji ne moremo več imeti za rabo posebnega pripomočka. Sicer pa med posebne pripomočke sodijo tudi elektronsko povečevalo, lupe ipd.

Študenti s PP imajo tudi pravico do prisotnosti pomočnika, ki jim pomaga pri razumevanju govornice (v primeru študentov z gluhotijo je to lahko tolmač) ali pa pisne vsebine (npr. bralec pri študentih s primanjkljaji na posameznih področjih učenja ali študentih z avtizmom). V nekaterih primerih so študenti s PP zaradi zdravstvenih težav pogosto odsotni, kar ovira njihovo prisotnost in aktivnost na vajah, zato je pomembno, da jim omogočimo, da določene naloge opravijo od doma. Prav tako so možne prilagoditve v okviru praktičnega usposabljanja, pri čemer mora biti posebna skrb usmerjena v študentovo izgrajevanje kompetenc, ki so predvidene z učnim načrtom. Nižanja pričakovanj, ki jih imamo do študenta, tudi sicer ne moremo imeti za prilagoditev.

Študentom se lahko prilagodi tudi preverjanje in ocenjevanje znanja, pri čemer smo prav tako pozorni, da ne nižamo standardov znanja, temveč zagotovimo prilagoditve, ki bodo študentom s PP omogočile, da znanje izkažejo na njim prilagojen način. Študentu se tako lahko omogoči podaljšan čas pisanja, in sicer predvidoma za 50 % več od predvidenega časa, v izjemnih

primerih pa lahko tudi več (npr. v primeru spazem, ki študenta onemogočijo za pisanje). Omogoči se lahko tudi ocenjevanje znanja v posebnem prostoru (zaradi dostopnosti, boljše akustike ali preprečitve motenja drugih študentov). Možne so tudi fizične prilagoditve prostora, kot je npr. dodatna osvetlitev delovne površine za študente, ki so slepi ali slabovidni. Zagotovi se lahko tudi možnost uporabe računalnika za opravljanje pisnega izpita, pri čemer morajo biti omogočeni programi, ki tehnično olajšajo izvedbo izpita. Nekateri študenti s PP lahko uporabljajo tudi posebne pripomočke (npr. študenti, ki so slepi, brajevo vrstico, študenti, ki imajo primanjkljaje na posameznih področjih učenja, računalno ...). Preverjanje in ocenjevanje znanja sta lahko izvedena tudi s pomočjo pomočnika, ki je lahko bralec in/ali pisar – ta študentu pomaga prebrati vprašanje, na katerega nato odgovori po njegovem nareku. Študentom, ki so gluhi in naglušni, pa bi moral biti zagotovljen tolmač, kar je od leta 2021 tudi ustavna pravica, zagotovljena z Ustavo Republike Slovenije (Ustavni zakon o dopolnitvi II. poglavja Ustave Republike Slovenije 2021). Če preverjanje ali ocenjevanje znanja poteka v pisni obliki, imajo študenti s PP pravico do prilagoditve izpitnega gradiva (npr. oblika in velikost pisave, kontrast med tiskom in ozadjem). Študentom, ki zaradi narave posebnih potreb delajo specifične napake, se le-te tolerirajo ter se jih ne obravnava kot pokazatelje neznanja. V nekaterih primerih študenti s PP svoje znanje lažje izražajo v pisni obliki, v drugih primerih ustno, zato se jim lahko prilagodi tudi način preverjanja znanja.

Študent s PP lahko zaprosi tudi za izredni izpitni rok, če v rednem iz objektivnih razlogov k izpitu ni mogel pristopiti. Včasih se lahko zgodi, da študent zaradi težav, ki so posledica posebnih potreb, ne more zaključiti študija v predvidenem roku. V takih primerih jim je na Univerzi na Primorskem zagotovljena pravica do podaljšanja študija za največ eno študijsko leto, kar je tudi v skladu z Zakonom o visokem šolstvu.

Študentom s PP mora biti tudi omogočena pravica do rabe knjižničnih storitev na prilagojen način. Sem sodi daljši čas izposoje gradiv ali pa celo izposoja čitalniškega izvoda. Včasih bodo lahko potrebovali tudi pomoč pri iskanju gradiv, kar knjižničarju ne sme predstavljati dodatne obremenitve. V primeru, da ima študent tudi pomočnika, si lahko ta v njegovem imenu izposodi zeleno gradivo.

Vse navedene prilagoditve študentu omogočajo, da ima enake možnosti dostopa do virov znanja, da ga izgrajuje na sebi prilagojen način ter ga tudi izkaže. Funkcija prilagoditev ni zmanjševanje zahtevnosti študijskega programa, temveč doseganje zagotavljanje enakih možnosti za kakovostno izgrajevanje kompetenc študentov s PP.

Sklep

V prispevku smo osvetlili pomen spoštovanja integritete študentov s PP in njihove polne inkluzije v visokošolski sistem izobraževanja, saj imajo, tako kot vsi v visokošolski študij vključeni študenti, pravico do dostopnega in kakovostnega študija. Za uresničitev le-te potrebujejo določene prilagoditve študijskega procesa, ki izvirajo iz njihovih specifičnih, posebnih (izobraževalnih) potreb. Prilagoditve, podporo, pomoč ter pripomočke, ki jih študent s PP potrebuje za uspešen študij, se opredeli v IŠN, ki je prepoznan kot ključni steber inkluzije ter s tem kakovostnega vključevanja v visokošolsko izobraževanje. Pomembno vlogo pri tem ima tudi tutor visokošolski učitelj, ki študenta s PP ob soustvarjanju IŠN podpira ter posredno in neposredno spodbuja ter usmerja pri razvoju samozagovorništvu, rezilientnosti in izvršilnih funkcij. To je pomembno za povečevanje samostojnosti tekom študija in socialnega vključevanja nasploh, prav tako pa tudi kasneje, za vključitev diplomantov s PP na trg delovne sile in za njihov nadaljnji profesionalni razvoj.

Navedena in priporočena literatura

- Anderson, V., in S. Onens. 2012. »How Well Are Students with Specific Learning Difficulties Prepared for Higher Education? A Case Study of a Pre-1992 University.« *V Supporting Dyslexic Adults in Higher Education and the Workplace*, ur. N. Brunswick, 22–32. Chichester: John Wiley & Sons.
- Barkley, R. A. 2012. *Executive Functions: What They Are, How They Work, and Why They Evolved*. New York: Guilford.
- Beltman, S., C. Mansfield in A. Price A. 2011. »Thriving Not Just Surviving: A Review of Research on Teacher Resilience.« *Educational Research Review* 6 (3): 185–207.
- Čačinovič Vogrinčič, G. 2008. *Soustvarjanje v šoli: učenje kot pogovor*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Dawson, P., in R. Guare. 2012. *Coaching Students with Executive Skills Deficits*. New York: Guilford.
- Denckla, M. B. 2007. »Executive Function: Binding Together the Definitions of Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder and Learning Disabilities.« *V Executive Function in Education: From Theory to Practice*, ur. L. Meltzer, 5–18. New York: Guilford.
- Destovnik, K., Dolinšek, T., in Zovko Stele, M. 2018. »Razvoj in izvajanje prehoda mladih s posebnimi potrebami na trg dela.« *Specialna in rehabilitacijska pedagogika: revija specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije* 26 (1–2): 98–103.
- Galeša, M. 1995. *Specialna metodika individualizacije*. Ljubljana: Didakta.
- Gardner, H. 2006. *Five Minds for the Future*. Boston, MA: Harvard Business.
- Heiman, T., in K. Precel. 2003. »Students with Learning Disabilities in Higher

- Education: Academic Strategies Profile.« *Journal of Learning Disabilities* 36 (3): 248–258.
- Henderson, N., in M. Milstein. 2003. *Resiliency in Schools: Making It Happen for Student and Teachers*. Thousand Oaks, CA: Corwin.
- Khan, M. J., in S. Rasheed. 2019. »Moderating Role of Learning Strategies between Meta-Cognitive Awareness and Study Habits among University Students.« *Pakistan Journal of Psychological Research* 34 (1): 215–231.
- Kiswarday, V. 2018. »Individualiziran program v inkluziji.« V *Mednarodna znanstvena konferenca Vloga inkluzivnega pedagoga v vzgoji in izobraževanju*, ur. M. Schmidt Krajnc, D. Rus Kolar in E. Kranjec, 46–59. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Kiswarday, V., in K. Drljić. 2015. »Rezilientnost kot orodje za udejanjanje inkluzije v vzgoji in izobraževanju.« V *Obzorja učenja: vzgojno-izobraževalne perspektive*, ur. Tomaž Grušovnik, 247–263. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales.
- McCloskey, G., J. Hewitt, J. N. Henzel in E. Eusebio. 2009. »Executive Functions and Emotional Disturbance.« V *Emotional Disorders: A Neuropsychological, Psychopharmacological, and Educational Perspective*, ur. S. G. Feifer in G. Rattan, 65–105. Middletown, MD: School Neuropsych Press.
- Meltzer, L., in K. Krishnan. 2007. »Executive Function Difficulties and Learning Disabilities: Understandings and Misunderstandings.« V *Executive Function in Education: From Theory to Practice*, ur. L. Meltzer, 77–105. New York: Guilford.
- Miyake, A., N. P. Friedman, M. J. Emerson, A. H. Witzki, A. Howerter in T. D. Wager. 2000. »The Unity and Diversity of Executive Functions and Their Contributions to Complex 'Frontal Lobe' Tasks.« *Cognitive Psychology* 41 (1): 49–100.
- Nicolson R. I., A. J. Fawcett, R. L. Brookes in J. Needle. 2010. »Procedural Learning and Dyslexia.« *Dyslexia* 16 (3): 194–212.
- Opara, B. 2005. *Vloga in naloga vrtcev in šol pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Centerkontura.
- Stuntzner, S., in M. Hartley, M. 2015. »Balancing Self-compassion with Self-Advocacy: A New Approach for Persons with Disabilities Learning to Self-Advocate.« *Annals of Psychotherapy & Integrative Health*: 12–28.
- Test, D. W., C. H. Fowler, W. M. Wood, D. M. Brewer in S. Eddy. 2005. »A Conceptual Framework of Self-Advocacy for Students with Disabilities.« *Remedial and Special Education* 26 (1): 43–54.
- Tuckman, A. 2009. *More Attention, Less Deficit: Success Strategies for Adults with ADHD*. Plantation, FL: Specialty.
- Univerza na Primorskem. 2019. »Pravilnik o študentih s posebnimi potrebami na Univerzi na Primorskem.« 20. november. <https://www.upr.si/sl/resources/files//univerza/interni-akti/po1pravnilni-studenti-posebne-potrebe-up.pdf>.

- . B. I. »Individualiziran načrt za študente s posebnimi potrebami.«
Ustavni zakon o dopolnitvi II. poglavja Ustave Republike Slovenije. 2021. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 92. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2021-01-1970>.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1). 2011. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 58. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2011-01-2714>.
- Zakon o visokem šolstvu (ZviS-UPB7). 2012. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 32. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2012-01-1406>.
- Zakon za urejanje položaja študentov (ZUPŠ). 2017. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 61. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2017-01-2917>.